

Goedenavond,

Leuk dat u hier naar toe bent gekomen om naar ons verhaal te luisteren. Ons verhaal als auteursduo. In het dagelijks leven zijn wij een echtpaar en daar hebben we onze handen al behoorlijk vol aan. Maar als auteursduo hebben we weer een heel andere status. Als gewoon paar zouden we hier nooit zijn uitgenodigd, bijvoorbeeld. En als gewoon paar waren we ook niet samen, zo gezellig geposeerd, op de foto gekomen. Dat is zelfs bij onze trouwfoto's niet gelukt.

Anders dan normaal is bij onze lezingen een vast rolpatroon ontstaan. Sylia vindt namelijk dat ik een makkelijke prater ben, zij is meer een stille schrijver en een voorlezer. Dus mag ik de lezing doen en zal Sylia wat fragmenten uit ons boek voorlezen. En voor het beantwoorden van vragen en het signeren van boeken zijn wij natuurlijk allebei wel te porren.

Wij komen allebei uit de radio- en televisiewereld en ik kan me voorstellen dat u denkt: daar heb je weer zo'n min of meer bekende Nederlander die zo nodig een boek moest schrijven. En weer zo'n ego-document -- want er lopen heel wat ego's rond, hier in Hilversum en omstreken.

Het klopt inderdaad dat onze uitgever mij als televisiepresentator had uitgenodigd voor een gesprek over het schrijven van een boek, maar dan een interviewboek. Een hele eer, vond ik. Maar ik wilde heel graag Sylia erbij betrekken, omdat zij graag en veel schrijft en haar creativiteit wilde botvieren op een roman. Daarom zijn we niet aan een interviewboek begonnen, maar werd het een roman.

We waren in eerste instantie niet van plan om alleen maar over onze zoon David te schrijven. Ons idee was om een paar verhalen door elkaar heen te laten lopen, waarvan één moest gaan over de dood van een baby. Maar toen we eenmaal begonnen waren, konden we niet anders meer dan onze eigen David als uitgangspunt nemen. Zijn verhaal was te mooi om te laten liggen.

DIEP is een vrijwel autobiografische roman, bijna zes jaar na Davids dood geschreven vanuit onze herinneringen. Daardoor is het geen letterlijk verslag geworden. En het is ook geen verwerkingsroman, in die zin dat we het op dat moment nog nodig hadden om het verdriet van ons af te schrijven. We hebben de personages Britt en Paula gecreëerd, om met enige afstand naar onze eigen rol te kunnen kijken. Het klinkt misschien raar, maar door romanfiguren in het leven te roepen, hadden we juist meer lef om onze gevoelens uit die tijd weer te geven. En daarnaast ook het alledaagse leven, inclusief een verbou-

wing van ons huis. Voor Dagmar hebben we haar tweede naam gebruikt: Ingeborg. Maar David heet in het boek ook David. Want zijn naam is voor eeuwig onlosmakelijk aan hem verbonden.

DIEP is dus vooral het verhaal van David. Zoals het Algemeen Dagblad boven een interview met ons kopte: “Monument voor een verloren zoon.”

Davids leven speelt zich af in het middelste deel van het boek. Hij wordt geboren op pagina 53 en sterft op pagina 116.

Hij heeft twee moeders, Britt en Paula. Om beurten schrijven zij een hoofdstuk.

Wat we hebben gemerkt bij journalisten en andere lezers, is dat men verwacht dat ik de stukken van Britt heb geschreven en Sylia die van Paula. Maar dat is niet zo gegaan. Sylia is de eindredacteur. Wat betekent dat alle stukken die ik heb geschreven, door haar handen zijn gegaan en waar nodig bijgeschaafd. En stukken van haar heb ik soms enthousiast afgekeurd onder het motto: dat kun je beter, doe maar lekker over. En dan droop ze weer af naar haar zolderkamertje. (Het is een wonder dat we nog samen zijn en zelfs weer aan een nieuwe roman zijn begonnen).

Diep heeft hierdoor één schrijfstijl, die in de pers is omschreven als “dapper, intiem, ironisch, recht-voor-zijn-raap, meeslepend.”

In het eerste deel van het boek krijgen Britt en Paula een gezonde dochter, na een uiterst moeizame zwangerschap van Paula. Ook in het echt kreeg Sylia, toen ze in verwachting was van Dagmar, zwangerschaps-vergiftiging. Wij hebben deze ervaring gebruikt om te laten zien dat Paula weet wat het is om doodsbang te zijn. De angst dat je als moeder niet in staat zult zijn om een gezond kind op de wereld te zetten. Omdat het levensgevaarlijk is als Paula nog een keer zwanger wordt, besluiten ze dat Britt de volgende keer aan de beurt is. Het voordeel van twee baarmoeders. Maar het ziekenhuis waar zij terecht kunnen voor dezelfde zaaddonor als die van hun dochter, wil ineens niet meer meewerken. Gebruik maken van twee baarmoeders zou niet eerlijk zijn tegenover heterostellen. Na bijna een jaar van bellen en soebatten, krijgen ze eindelijk hun zin. Omdat Britt alle vooronderzoeken had gehad en aanvankelijk was geaccepteerd. Dat Britt televisiepresentator is, werkt ook niet bepaald in hun voordeel. Op een dag krijgen ze dokter Johan aan de lijn. Dat is hun contactpersoon in het ziekenhuis. Hij moet zich schikken naar de wensen van zijn baas, professor Boshuizen. Een fragment:

Pagina 21:

Professor Boshuizen heeft een vrouw en die gaat geregeld naar de kapper. Het leek een mededeling van geen enkele importantie, maar dokter Johan vond het toch belangrijk om ons hierover op te bellen.

Bij de kapper leest zij wel eens een roddelblad, zei hij. En daarin staat dat Britt heeft gezegd dat ze niet zo nodig zwanger hoeft te zijn. Nu wil de professor graag weten of dat ook zo is.

Soms hoef je als schrijver de werkelijkheid niet aan te dikken. Er bestaat een professor die denkt dat een roddelblad beter op hoogte is van iemands zwangerschapswens, dan de vrouw in kwestie zelf. En het bewuste artikel belandde later ook nog eens in het medische dossier van Britt, oftewel van mijzelf.

Wij hebben heel veel gebruik kunnen maken van onze eigen ervaringen.

Britt raakt na veel gedoe toch zwanger, maar krijgt allerlei lichamelijke ongemakken. Uiteindelijk komt ze in het ziekenhuis terecht want ze mag nog helemaal niet bevallen. Ze moet, net als ik destijds, aan de weeënremmers. Ik heb mijzelf in die tijd erg opgetrokken aan Karin, die bij me op de ziekenzaal lag. Zij hield het al heel lang vol met die onmogelijke weeënremmers, waar je hart van op hol gaat en je enorm kortademig van wordt. Zij was mijn steun en toeverlaat. In het boek heet ze Caroline.

We beschrijven dat als volgt:

Pagina 42:

Ik ben verkouden en ga me steeds ellendiger voelen. Ik zeg tegen Paula dat ik behalve haar, ons vrolijke kind en de ouders, niemand op bezoek wil. Paula begrijpt het maar al te goed. Net als Carolien. Ook die heeft zich, net als ik nu, steeds meer in haar eigen wereld teruggetrokken. Ze bereidt me erop voor dat sommige mensen je dat gaan verwijten, ze heeft daar op dit moment veel verdriet van. Hoe leg je iemand uit dat al je aandacht zich concentreert op dat wezen-tje binnen in je: als dat maar blijft zitten. Elke inspanning, hoe minimaal ook, kan harde buiken opleveren. Voorlopers van weeën. Carolien heeft dat al na een telefoongesprek. Overdag kunnen wij er samen over praten en om veel andere dingen lachen. Maar 's nachts is er niets of niemand meer om mij tegen mijn angst te beschermen. Zelfs mijn kleine mannetje niet, dat zo zijn best doet om aan te geven

dat hij het goed heeft bij mij. Zijn gespartel doet me des te meer pijn; hij verdient het zo dat ik hem de veiligheid van mijn lichaam kan geven. In de oneindige eenzaamheid van de donkere ziekenzaal smEEK ik God en het lot mij dit gevecht te laten winnen. Maar de harde buiken die zich op een nacht aandienen laten me voelen dat God en het lot ons nog niet gunstig gezind zijn. (...) Ik ben bang, onbeschrijflijk bang.

Een paar dagen later werd hij al geboren. David: Lieweling, geliefde, vriend. Een puntgaaf mannetje met bruine krulletjes. Hij was natuurlijk veel te klein, maar hoefde vooralsnog niet aan de beademing omdat hij zelfstandig kon ademen. En in de weken daarna waren de behandelend kinderarts en de verpleegkundigen ook gematigd positief over Davids prognose, omdat hij zo'n krachtig en wilskrachtig jongetje was. Wel kreeg hij steeds vaker problemen met zijn ademhaling, wat steeds weer leidde tot een bradycardie, een korte hartstilstand. Op verzoek van de verpleging hielden we een soort dagboekje bij en daarin schrijf ik onder meer:

pagina 59:

Ik zit een poos naast je en moet bijna zelf aan de beademing. Elke keer als je een brady krijgt, staat mijn eigen hart stil. Ik wil zó graag dat het goed met je gaat. Voortdurend kijk ik naar je scherm en dat is helemaal fout. Ik kan beter naar jou kijken. Je bent zo mooi.

Wat waren we blij toen we op een gegeven moment met hem mochten kangoeroeën. Een klein wonder, noemden we het. Hij mocht een uurtje op mij liggen. Onder een deken die hem op temperatuur moest houden, voelde ik zijn huid op de mijne. Zijn beentjes trappelden als voorheen tegen mijn buik. Maar nu aan de andere kant. Mijn hand lag beschermend op zijn hoofdje. Even was hij weer helemaal van mij.

Dat zijn voor ons herinneringen die goud waard zijn. Zijn ogen toen ze voor het eerst naar ons leken te kijken. Zijn handje dat probeerde de slangetjes weg te trekken. We mochten hem aankleden, verschonen. Zijn grote zus Dagmar gaf hem haar hand en hij hield haar wijsvinger vast. Ondanks de zorgen genoten wij ervan. Wat we soms wel moeilijk vonden, was dat we de zorg voor hem aan anderen moesten overlaten. Bijna alle verpleegkundigen waren geweldig, vonden we. Op twee na. En als die dienst hadden, vonden we het extra moeilijk om bij hem weg te gaan. In het boek noemt Paula die twee: de Eucalypta's. Helaas voor ons, troffen we een van hen bij de onheilstijding die

we na vier weken van onze kinderarts, dokter Laszlo genoemd, te horen kregen. Op een ochtend dat we bij Davids couveuse stonden te kletsen tegen hem, hij was die dag precies vier weken oud, werden we onverwacht meegenomen naar een kamertje. Daar kregen we van de kinderarts het bericht dat op de foto's van Davids hersentjes ernstige beschadigingen aan het licht waren gekomen die mogelijk tot zijn dood zouden leiden. We hadden een zwaar gesprek hierover. Na deze mokerslag gingen wij weer terug naar de couveuseafdeling. Voor mij voelde dat zo:

pagina 102:

Bij mijn eerste blik op mijn mannetje voel ik me als verdoofd. Dat ik hier sta is onwezenlijk. Is dit de zoon die ik kort hiervoor verliet? Hij is dezelfde, ik weet het. En wij zijn dezelfde. Maar niets is nog hetzelfde.

Als mijn verdoving is uitgewerkt voel ik de pijn langzaam maar zeker opkomen. Vanuit mijn benen trekt hij omhoog: naar mijn buik, waar mijn kind uit is gekomen. Naar mijn maag, die zich in het begin zo tegen de zwangerschap verzet heeft en die nu opnieuw in elkaar krimpt. Naar mijn hart, dat zich intens aan het mannetje heeft verpand en zich nu uit mijn borst wil drukken. Tot slot komt de pijn terecht in mijn hoofd. Mijn mond wil schreeuwen, maar houdt zich in. Mijn ogen willen huilen, maar houden de tranen nog tegen. Mijn hersenen kraken, maar bieden geen oplossing. Ik kan mijn eigen kind niet helpen. Maar zowel mijn lichaam als mijn geest voert een hevige verzetsstrijd.

Diezelfde nacht klampen wij ons aan elkaar vast, blijven we praten en huilen en doen we het licht niet uit. De stilte en duisternis zijn zo beklemmend, dat we met man en macht proberen ons er niet aan over te geven. Syla wil niet gaan liggen, omdat ze dan het gevoel heeft dat er een reus op haar bovenlijf gaat zitten. Uiteindelijk valt zij uitgeput in slaap. En door mijn hoofd gaan onophoudelijk een paar regels uit een kerkelijk lied uit mijn jeugd. Een leven dat verder weg lijkt dan ooit. De tekst is een laatste stroohalm:

Houd mij in leven / Wees gij mijn redding / Steeds weer zoeken mijn ogen naar u.

Ik kom uit een katholiek gezin, ben ook vanuit die traditie grootgebracht en ik heb dat ook altijd prima gevonden. Maar praktiserend ben ik al lang niet meer, daarom voelde ik me bijna overvallen door deze regels. Blijkbaar ging

mijn wanhoop zo ver dat er een nieuwe zoektocht naar het geloof ontstond. Deze worsteling met het geloof, die ook voor Syla gold, bespraken we met de dorpsdominee die zo aardig was om na Davids dood bij ons op bezoek te komen, zonder dat wij lid waren van zijn kerk. Een van de thema's van ons verhaal hier is: kan het onuitsprekelijke worden uitgesproken. Wij vertelden de dominee over onze bijna niet uit te spreken verdriet en het daaraan gekoppelde gevecht met de God van wie wij ons zeer vertwijfeld afvroegen of hij wel bestond. En de altijd terugkerende vraag: als hij bestaat, hoe kan hij het dan goedvinden dat een kind moet sterven. Ik vroeg hem of hij die tekst kende: houd mij in leven, wees gij mijn redding, steeds weer zoeken mijn ogen naar u. En ik vertelde dat ik had gehoopt daar steun aan te hebben. Maar de redding was uitgebleven en het zoeken had niets opgeleverd. De dominee kon ons niet anders meegeven dan: God heeft hier net zoveel verdriet van als jullie. En waar hij ons ook mee probeerde te troosten was het cliché: soms heb je dieptepunten nodig om de hoogtepunten weer te ervaren. En geloof me, God had onze zoon niet hoeven te gebruiken om ons hiervan bewust te maken. We beseften maar al te goed wat we hadden. Maar twijfel op het gebied van God bleek niet bespreekbaar.

Over bespreekbaar maken gesproken. Wat is een van de moeilijkste zinnen, zoniet de moeilijkste zin om ooit in je leven te moeten zeggen? Waarvan iedereen hoopt dat het nooit zal hoeven. Syla en ik wilden dat Dagmar werd voorbereid op wat er met David zou gaan gebeuren. En we hebben dat zo opgeschreven:

Pagina 112

Hoe vertel ik het mijn dochter?

Deze vraag gaat alsmaar door mijn hoofd, sinds we vanochtend de uitslag kregen van Davids MRI-scan.

Britt en ik zitten samen met Ingeborg op haar bed. Ze kijkt ons verwachtingsvol aan. Britt begint: 'Je weet dat David heel erg ziek is hè? Heel heel erg ziek.'

Ingeborg knikt. 'Daarom is hij in het ziekenhuis,' zegt ze, met de logica van een bijna vierjarige.

'David is nu zo ziek, dat hij niet meer beter kan worden.' Britt vertelt het heel rustig, maar ik weet zeker dat haar hart net zo tekeer gaat als het mijne.

Ik zie wel in dat het geen zin heeft om nog allerlei omtrekkende bewegingen te maken. Een kind, onze dochter, dwingt ons ertoe duidelijk te zijn. Het onuitsprekelijke moet worden uitgesproken. De drie woorden die wij in onze gedachten misschien nog proberen te verdringen, moeten nu hardop worden gezegd:

'David gaat dood.'

Nooit eerder was ik me zo bewust van mijn eigen stem. Ik hoor de woorden nagalmen in mijn hoofd: David gaat dood. Ze hebben mijn mond verlaten en zijn als een boemerang weer bij me teruggekomen. Alsof ik mezelf voor een voldongen feit heb geplaatst.

'Maar de dokter kan hem toch beter maken?' vraagt ze.

'Nee schat, de dokter kan hem niet beter maken,' antwoordt Britt terwijl ze Ingeborgs hand streelt. 'Dat heeft hij wel geprobeerd, maar David is te ziek. Zijn hoofdje is vanbinnen kapot en kan niet meer heel worden. (...) Als David dood is dan doen we hem mooi kleertjes aan en nemen we hem mee naar huis. En dan brengen we hem een paar dagen later naar het kerkhof, weet je wel, waar opa ook begraven ligt.'

'In de tuin,' verbetert Ingeborg haar. 'Opa is in de tuin.' Haar visie op de begraafplaats bij de kerk.

'Ja schat, inderdaad.'

'Maar dan kan de tuinman hem toch beter maken?'

Ze heeft gelijk, denk ik. Nooit meteen opgeven. Maar ook deze tuinman is onlosmakelijk verbonden met de dood.

'Liefie,' zeg ik. Niemand kan David meer beter maken. Dat is heel verdrietig, ook voor jou. Je mag best huilen hoor. Als je maar weet dat wij bij je blijven. Alleen David kan niet bij ons blijven. Hij gaat echt dood.

Haar ogen schieten vuur: 'Nee!' roept ze. En nog een keer: 'Nee!'

Hoe kunnen wij van Ingeborg verlangen dat ze iets begrijpt wat nooit te begrijpen valt.

Ze kijkt van mij naar Britt. Snikt. 'Broertjes gaan niet dood!'

Het onuitsprekelijke was uitgesproken. David gaat dood. Vanaf het moment dat wij dit zeker wisten, stonden wij anders in het leven. De laatste week van zijn leven, waarin wij wisten dat wij hem kwijt zouden raken, werden wij heen en weer geslingerd tussen de hemel en de hel. De hemel als we David in onze armen hielden en onszelf voorhielden dat hij voor altijd onze zoon zou zijn. We wilden hem zo graag vasthouden, letterlijk en figuurlijk. Elke seconde met hem was belangrijk. Aan de andere kant zagen we de hel: hij werd steeds zieker en in onszelf ontstond een tweestrijd: laat hem maar gaan, want dat is beter voor hem. De hel van het willen vasthouden en het moeten loslaten.

Pagina 107/108:

Geen dag zonder David.

En elke dag met David duurt te kort.

De nacht daarentegen vind ik bijna niet om door te komen. 'We houden het licht aan,' heeft Britt gezegd. 'We laten ons niet opvreten door alles wat in het donker op ons afkomt.'

*Uitsluitend als het licht is, acht ik mezelf capabel om na te denken.
(...)*

's Nachts dringen de al waargenomen beelden, en beelden van de nabije toekomst, zich aan mij op. Alle emoties die ik overdag nog in de hand kan houden, nemen 's nachts finaal een loopje met me.

Overdag kan ik nauwelijks eten. 's Nachts wil het weinige voedsel dat ik tot mij heb genomen, met geweld mijn lichaam verlaten.

Zowel overdag als ik David zie, als 's nachts wanneer hij in mijn ogen woont, gil ik inwendig: waarom? Dit mag niet. Dit wil ik niet.

Britt en ik hebben niet zoveel te willen.

De pijn was onstilbaar toen we ons realiseerden dat ons kind nooit meer terug zou komen. Wat wij tegen onze dochter moesten zeggen: 'David gaat dood' is later veranderd in 'David IS dood'.

Maar ik betrap me erop dat ik die zin nog steeds liever niet zeg. Niet eens zozeer om de lading ervan, maar omdat ik graag iets anders wil laten horen, iets wat ons kind recht doet. Omdat ik voor altijd zo trots en dol ben op mijn oudste zoon. Ik wil het eigenlijk soms nog van de daken schreeuwen dat David heeft geleefd. Dat zinnetje kan mij laten glimlachen. David heeft geleefd. Hij is ons kind en zal dat altijd blijven. Hij heeft geleefd, en zijn sporen nagelaten.

Vooral bij ons. Helaas niet zozeer bij anderen, want daarvoor heeft hij de kans niet gekregen. Wij hebben onze herinneringen aan hem, het zijn er alleen veel te weinig.

Davids bestaan hield voor ons natuurlijk ook niet op bij zijn dood. Integendeel. Daarom gaat het verhaal in ons boek ook dóór. Om te laten zien hoe wreed het is om als ouders zonder je kind verder te moeten. En hoe dapper het is om met een groot verdriet, dat nooit meer weg gaat, verder te gaan. Ik verbaas me er nog steeds over, hoe weinig dit soort – bijna bovenmenselijke – moed door anderen, die zoiets niet hebben meegemaakt, op waarde wordt geschat. Het wordt zo normaal gevonden dat iemand doorgaat alsof er niets gebeurd is. Het wordt bijna ABnormaal gevonden als je de rest van je leven de behoefte houdt om over je dode kind of een andere overleden geliefde te praten, te lachen en te huilen. Eind april hielden wij een lezing op een landelijke bijeenkomst van de VOOK, de Vereniging Ouders van een Overleden Kind. Alle aanwezigen hadden één kind of zelfs meer kinderen verloren. Baby's, kleuters, iets grotere kinderen, volwassen zoons of dochters. In mijn ogen allemaal helden, omdat ze kans hebben gezien om op de been te blijven.

Ze tonen zich sterk, maar zijn natuurlijk uiterst kwetsbaar. Zoals een humanistische raadvrouw op een herdenkingsbijeenkomst voor overleden kinderen in het AMC zei: 'na de dood van een kind kun je nooit meer onbevangen zijn.' Nooit meer vrijmoedig dus, of argeloos. Bij ons begon dat al tijdens het leven van David, hoe kort dat ook was. 'Het komt wel goed' zeiden veel mensen tegen ons. Een gedachte die wij voor Davids geboorte ook vaak hadden over gebeurtenissen in het leven, omdat het tegendeel nog niet bewezen was. Zelfs de dood van Syla's relatief jonge vader had haar deze argeloze levenshouding nog niet ontnomen. Maar toen het maar de vraag was of ons KIND het zou gaan redden, voelde dat goedbedoelde zinnetje 'het komt wel goed' voor ons als een dolksteek. Want we waren doodsbang en verdrietig omdat we ons jongetje zagen lijden. Een korte woordenwisseling hierover uit het boek, tussen Britt en Paula.

Pagina 91:

Het begint met Paula:

'Weet je wat IK erg vind? Al die mensen die zeggen dat het met David wel goed komt. Dat wéten ze helemaal niet. Het is zo'n achterlijke opmerking: het komt wel goed hoor. Een dooddoener. Daarmee ontnemen ze me het recht om bang te zijn.'

‘Goedbedoeld, dat wel, ’ zegt Britt.

‘Niet waar. Gemakzuchtig. Je moet niet zeuren want het komt toch allemaal wel op zijn pootjes terecht. Dat bedoelen ze. ’

‘Ik denk toch dat ze proberen je te troosten, ook al is het een beetje onbeholpen. Ze willen je zorgen op die manier wegnemen. ’

‘Wat ze juist wegnemen is de mogelijkheid om die zorgen te úiten, ’ reageert Paula.

In een periode van intense angst én intens verdriet, is het zoeken naar een balans. Wij zijn zelf niet lang na Davids dood een paar weken weg gegaan. Anderen zullen het een vakantie noemen, voor ons was het niet meer dan dit.

Pagina 123:

Een week na Davids begrafenis heeft Paula de verhuurder gevraagd of de Spaanse villa op korte termijn vrij was. We moeten proberen deze periode, waarin het verdriet als een gapende wond aan de oppervlakte ligt, zo goed mogelijk door te komen. Weg uit de normale beslommingen. Weg van het veeleisende dagelijkse leven dat, als je FIGUURLIJK afwezig bent, daar geen genoeg mee neemt. Weg, al is het maar voor even. Ik mag van de wereld om me heen niet eisen dat hij zich aanpast aan het verlies van een klein jongetje. Ook al zou ik niets liever willen: aarde stop alsjeblieft een tijdje met draaien, want mijn kind draait niet meer mee. Doe toch niet alsof er niets gebeurd is.

Het zoeken naar een balans, lopen over een venwischtsbalk, Voor jezelf sowieso. Maar ook voor anderen. Wij merkten hoe extra belangrijk de reacties van anderen zijn, als je zelf zo kwetsbaar bent.

‘Door Davids dood gaan jullie vast en zeker meer relativeren, ’ zei Ans vorige week en Paula keek haar verbaasd aan. Haar schoonzus begreep niet dat zelfs ogenschijnlijke onbenulligheden ons momenteel uit balans kunnen brengen. Ik probeerde haar uit te leggen dat het lijkt alsof we op een lange evenwichtsbalk lopen. Elk obstakel, hoe klein ook, veroorzaakt een val. We klimmen met moeite weer terug en balanceren verder.

Ans is een schoonzus die in het boek wel meer van dit soort opmerkingen maakt. We hebben haar gecreëerd om alle onhandige reacties aan één persoon te kunnen toeschrijven. Ook al geloven onze eigen schoonzussen dat nog

steeds niet helemaal. Ans staat ook een beetje model voor alle zogeheten coaches, die beweren dat je geluk kunt afdwingen. Ik weet dat het cynisch is, maar die onbevangenheid zijn wij toch echt kwijt. Wij weten helaas wel beter.

Wij beseffen nu ook wel hoe moeilijk het was voor de mensen om ons heen, om op het goede moment de juiste woorden te zeggen. Hoe eng misschien wel was om naar ons toe te stappen. Wat ons erg aansprak was het verhaal van een andere moeder die haar kind verloren had. Zij had een vriendin die haar wanhopig vroeg wat ze toch voor haar kon DOEN. En ze had gezegd: kom maar gewoon met lege handen en laat mij ze vullen met mijn verhaal. Dat was wat wij ook het liefste wilden. De handen van de ander vullen met ons verhaal. En soms hadden we ook even géén zin om ons verhaal te doen. Omdat we simpelweg te moe waren, of even te verdrietig om woorden te vinden. Wat wilden we soms graag alleen maar foto's van David laten zien. En is niet bepaald makkelijk om bij een ander te gaan zitten huilen.

Natuurlijk werd er in het begin ook wel rekening met ons gehouden, al gebeurde dat niet altijd even handig. Een aantal maanden na het verlies van David presenteerde ik het tv-programma B & W. Ik was toen nog niet de vaste presentator, dat werd ik later, maar ik viel op dat moment in voor Sonja Barend omdat die ziek was. De redactie had een onderwerp bedacht dat voor mij uiterst pijnlijk was, maar er was niemand die daar iets over zei. Een fragment hierover uit het boek:

'Opnieuw de telefoon. Een onbekend nummer. Het is Britt die belt vanaf de redactie. 'Je raadt nooit wat voor onderwerp ze voor vanavond aan het produceren zijn, ' zegt ze op een samenzweerderige toon. Waarschijnlijk fluistert ze omdat de collega's haar anders kunnen horen.

'Ik heb geen idee waar het gesprek over zal gaan, maar ik hoop over iets luchtigs. '

'Het gaat over kinderen krijgen, ' perst ze eruit.

Ik bestierf het bijna. 'Hoe kunnen ze je dat nou aandoen?' roep ik verontwaardigd. 'Ze zijn gek. Dat verzin je toch niet?'

'Ze staan er niet bij stil, ' reageert Britt gelaten. 'Er komen een paar vrouwen van rond de veertig die op de valreep een baby willen. Het idee is leuk. '

Ik kan er nog steeds met mijn verstand niet bij. 'Maar voor jou veel te heftig. Kunnen ze niets iets anders bedenken?'

'Nee, maar dat ga ik ook niet vragen. Ik moet het gewoon kunnen.'

'Je kunt het zeker, 'zeg ik stellig. 'Maar gewoon is het niet.'

'Ik moet ophangen. Tot later.'

Weg is ze weer.

Ruim een uur na de uitzending gaat de telefoon weer over. 'Nou dat was het dan,' verzucht Britt. 'Ik loop weer naar de auto.'

Heb je gekeken?

'Je was geweldig Ik ben zo trots op je.' Ik zou haar suf willen knuffelen. 'Je collega's waren zeker wel onder de indruk van je prestatie?' veronderstel ik.

'Niemand heeft er naderhand iets over gezegd. Maar dat vind ik ook wel logisch. Ik was nieuw voor deze redacteuren, had nog niet eerder met ze gewerkt. Dus ze hebben er ook niet bij stilgestaan dat dit mijn eerste uitzending was na de dood van David.'

Aan Britts stem hoor ik dat ze er flink doorheen zit. Het zal verder niemand opgevallen zijn.

Eén van de redactrices in die tijd, sprak ik vorig jaar weer. Ze werkte bij het programma van Pauw en Witteman, waar ik was uitgenodigd om over ons boek te praten. En ze vertelde dat ze erg was geschrokken toen ze deze scene uit het boek las. Want voordat ik arriveerde was op de B & W redactie wel degelijk besproken of ze mij dit onderwerp wel konden laten doen. Het had een flinke discussie opgeleverd en de conclusie was geweest dat ik het wel aan zou kunnen. Dat laatste klopte ook wel, ik kon het ook wel aan. Alleen was het voor mij veel beter te doen geweest als ik had geweten dat mijn collega's er bij stil hadden gestaan dat het ontzettend moeilijk was. Als ze me hadden verteld van die discussie die eraan vooraf was gegaan, had ik me gesteund gevoeld. Maar zowel vooraf als achteraf heeft niemand iets gezegd. Onhandigheid, angst, of misschien het idee: als je niets zegt dan haal je ook geen wonden open. Ik kan me er allemaal iets bij voorstellen, maar jammer is het wel.

Eigenlijk vind ik het nog erger als professionele mensen je verdriet niet weten te plaatsen. Eerst wilden we er niet aan, maar ik kreeg een jaar na Davids dood zoveel lichamelijke klachten dat we op advies van de huisarts alsnog de

hulp ingeroepen hebben van een in rouw gespecialiseerde maatschappelijk werkster. Van te voren had ik aan de telefoon uitgelegd hoe wij in elkaar zaten en hoe het tot dan toe met ons was gegaan. Ze zouden ons iemand toewijzen van wie ze dachten dat ze goed bij ons zou passen en onze situatie goed kon beoordelen. Dat pakte helaas anders uit.

Pagina 183:

We stappen een schemerige kamer binnen en zien de therapeute zitten achter een grenen Ikea-tienerbureautje. Ze staat op, geeft me een slap handje en zegt: 'Hallo, ik ben Angela.' Met een grafstem; ze heeft haar toon duidelijk afgestemd op haar treurende cliënten.

Angela heeft roodgeverfd haar en een zilverkleurige bril op. Haar slobberige trui probeert ze op te vrolijken met een lichtgrijs geruit sjaaltje dat veel wegheeft van een theedoek. Ze wijst naar een laag rond tafeltje met drie stoelen eromheen en vraagt: 'Willen jullie thee?'

'Lekker,' antwoord ik en voordat Paula iets kan zeggen, is de rouwtherapeute de kamer al uit.

'Moet je zien.' Op het tafeltje staan een doos tissues, een waxinelichtje en een ouderwetse wekker met twee bellen erbovenop. 'Zit je midden in een huilbui, rinkelt keihard die wekker ten teken dat je ermee moet stoppen,' zeg ik. We zitten er samen nog om te gniffelen als de therapeute weer binnenkomt met drie mokken waaruit de geur van kaneel opstijgt. Ik ontwijk de blik van Paula, wetende dat mijn lief thee met smaakjes haat. Warme limonade, noemt ze dat.

Angela gaat zitten. Ze blaast in haar thee, waardoor haar brillenglazen beslaan, en zet de mok snel weer neer.

'Na dit intakegesprek zal ik bepalen of ik iets voor jullie kan doen,' zegt ze. Ik denk: de kans bestaat dus dat wij hopeloze gevallen zijn. De therapeute houdt haar ogen strak op mij gericht en ik krijg even een visioen van de schelvis die mijn moeder altijd op vrijdag kocht.

'Jij zei aan de telefoon dat je baby overleden is?'

'ONZE baby,' verbeter ik haar.

'En er kwam ook nog een miskraam achteraan,' zegt Paula. 'Dus geen wonder dat het lichaam van Britt een opdonder heeft gekregen.'

Uit Angela's afkeurende blik maak ik op dat ze er niet van houdt als anderen de conclusies trekken. Gauw zeg ik: 'In elk geval heb ik op dit moment vervelende klachten. Ik heb erg gehoest, gelukkig is dat bijna over. Maar ik blijf doodmoe, heb overal pijn, zelfs in mijn gewrichten. De huisarts kon niets vinden. Daarom dacht hij dat het zou helpen als ik met jou over Davids geschiedenis zou praten.'

De therapeute draait haar stoel nu helemaal mijn kant op. Dit bevalt me niet, dus ik vervolg: 'En het zal Paula ook goed doen. Zij heeft minstens zoveel verdriet als ik.'

Over haar schouder kijkt Angela naar Paula en ze vraagt pinnig: 'Wat voel jij dan precies?'

'Woede,' antwoordt Paula onmiddellijk. 'Ik ben nog steeds ontzettend kwaad over Davids dood.'

'Na ruim een jaar?' Blijkbaar heeft de therapeute dat ergens genoteerd toen ik haar belde. Ze pakt een boek van haar bureau en begint erin te bladeren. Dan schudt ze misprijzend haar hoofd. 'Als je nu nog boos bent, loop je wel erg achter in het rouwproces.'

Heeft ze Paula als hopeloos geval bestempeld, of neemt ze alleen mij serieus omdat ik David gebaard heb, vraag ik me af als Angela de ene vraag na de andere op me afvuurt. Ze gaan allemaal over mijn jeugd: mijn ouders, mijn zus, waar en hoe leefden we? En als klap op de vuurpijl: 'Was je vroeger ook al zo kwakkelig als nu?'

'Ach, ik mankeerde wel eens wat...' antwoord ik. 'Ik heb geen supersterk lichaam. Dat heeft me alleen nog nooit ergens van weerhouden. Ik verleg gewoon steeds mijn grenzen. Misschien ga ik wel door tot ik erbij neerval.' Dat laatste bedoel ik uiteraard figuurlijk. De therapeute frons haar voorhoofd. Waarom zijn we hier eigenlijk, denk ik geërgerd. En ik zeg: 'Paula en ik zijn toch gekomen om over onze zoon te vertellen?'

Dan richt Angela zich eindelijk tot Paula, die inmiddels onderuit is gezakt. Ze kijkt mijn lief meewarig aan en vraagt: 'Hoe is dat nou... om met zó iemand te moeten leven?'

(Dat is inmiddels een gevleugelde uitspraak bij ons thuis)

Wij zijn niet meer naar deze hulpverlenster teruggegaan. En we zijn ook niet meer op zoek gegaan naar iemand anders. Omdat we daar domweg de energie niet voor hadden. Ik weet zeker dat we heel blij waren geweest als iemand anders voor ons een afspraak had gemaakt bij een therapeute die in onze ogen wel goed was geweest. Want die zijn er hopelijk wel. Eigenlijk wilden we gewoon tegen iemand aan kunnen praten. Niet meer en niet minder.

De dag waarop David zijn eerste verjaardag had zullen vieren, hebben we in twee kranten een advertentie gezet. Het jaar ervoor deden we er alles aan om ons gezin buiten de publiciteit te houden. Ik werkte bij de televisie en wilde de pers, of eigenlijk roddelpers, in die ontzettend kwetsbare periode graag op afstand houden. En dat is ook gelukt. Nu was het een troost om te merken dat er alsnog aan David werd gedacht. De sms-jes en telefoontjes, en ook kaarten, hadden we extra hard nodig op deze dag. En dat gold minstens zo voor Davids sterfdag op 15 mei.

We vonden ook dat op 10 april voortaan Davids geboorte gevierd moest worden. Gevierd. Door ons als gezin. Omdat we een jaar geleden toch zo blij waren dat hij in ons leven was gekomen. Niet alleen Sylia en ik. Ook Dagmar, die na haar eerste bezoek aan David op de ziekenhuisgang stond te juichen toen ze haar broertje voor het eerst gezien had. Liefdevol heeft ze, sinds Davids graf klaar was, tekeningen, schelpjes, speeltjes bij hem neergelegd. Wij vonden dat vooral zij een bijzondere dag uit verdiende. En zo gingen we, op wat Davids eerste verjaardag had moeten worden, naar De Efteling. Waar we rondliepen met een steen in onze maag en de druk van tranen achter onze ogen. Maar waar we ook werden afgeleid door het plezier van onze vierjarige dochter.

Ik had het net over Davids graf.

Het heeft een tijdje geduurd voordat we naar een kunstenaar gingen om daar een monument voor te laten maken. Pas na een halfjaar waren we daar enigszins aan toe en hadden we een idee wat we wilden. Tot die tijd versierden we, samen met Dagmar, zelf Davids tuintje. Geregeld gingen we naar de kunstenaar toe om te overleggen hoe het moest worden. Het was een emotioneel proces. Hij wilde weten wat voor jongetje David geweest was. En voor zover je dat kunt zeggen van een kindje van vijf weken, wij vonden dat iets krachtigs bij hem paste. En iets wat te maken had met de zee. Want de zee was en is de plek waar wij met allerlei, soms tegenstrijdige gevoelens naar toe gaan. De

zee kan bevrijdend werken, maar ook confronterend zijn. De zee geeft een gevoel van oneindigheid, maar ook van leegte. Het grafmonumentje werd een blauwe golf met een vogeltje erop dat naar achteren kijkt, uitkijkt naar de horizon. Onder de golf ligt het zand. Gemaakt van steen, maar met in mijn handschrift Davids geboorte- en sterfdatum erin uitgeslepen. Om voor de kunstenaar een voorbeeld op een foto vast te leggen, zijn wij naar het strand gegaan en daar heb ik met mijn vinger de data in het zand geschreven. Huilend haalde ik mijn vingers door het zand: 10 april 2001 - 15 mei 2001. De zee nam mijn tranen mee, maar bracht ze net zo hard weer terug. Ik keek naar de golven: ze trokken weg en kwamen weer terug. Net als de pijn van het gemis.

We hebben veel reacties op ons boek gekregen. En ook ingrijpende verhalen na onze lezing bij de Vereniging Ouders van een overleden kind. Daar zijn reacties bij van ouders die een veel ouder kind hebben verloren dan wij. Toch zeggen ze dat ze veel herkennen in ons verhaal. Want het verdriet is universeel. Maar ik realiseer me wel degelijk dat zij afscheid hebben moeten nemen van veel meer herinneringen dan wij. En juist die herinneringen kunnen zo'n pijn doen. Ook al zou ik er ook weer jaloers op kunnen zijn: zij hebben hun kind langer meegemaakt en kunnen ook op meer mooie momenten terugkijken. Bijna niemand durft het hardop te zeggen, maar er bestaat wel degelijk een soort concurrentie in het recht op verdriet. En die is heel begrijpelijk vind ik, en zou ook zonder waardeoordeel bespreekbaar moeten zijn. Wie is uiteindelijk het beste af? . Het is een onmogelijke vraag, omdat je geen antwoord kunt geven. Je hoeft ook geen antwoord te geven, maar je kunt er wel het gesprek over voeren. Het kan zo prettig zijn om gedachten die niet gemakkelijk zijn, wel te kunnen uiten.

Sommige mensen die ons kennen, hebben ons gevraagd waarom we het boek niet zijn geëindigd met de geboorte van onze zoon Boaz, twee-en-een-half jaar na de dood van David. Want Paula en Britt houden, net als wij, een verlangen naar nog een keer een nieuw kind in hun gezin. En het najagen van die droom wordt ook beschreven. Maar uiteindelijk komt toch de berusting, als ze op ouderjaarsavond in zuid-Frankrijk op het strand staan.

Ik gebruik mijn rechterhak om in het zand een groot hart te tekenen. Paula schrijft met haar vinger onze vier namen erin. Samen lezen we hardop: Britt Paula Ingeborg David.

'Het is goed zo, vind je niet?' vraagt Paula.

'Ja, zeg ik. "Als er geen naam meer bijkomt, is het ook goed.'

Ingeborg gooit wat zand omhoog en ik zie dat het in haar gezicht waait. Ze begint te huilen. Allebei rennen we naar haar toe en ik laat me voor haar neus op de koude grond vallen. Ze lacht door haar tranen heen. Snel sta ik op.

In de verte klinkt het massale gegalm van scheepstoeters.

Een nieuw jaar is begonnen.

Dat nieuwe jaar, 2003, begonnen we inderdaad met het gevoel dat het goed was zo, met zijn drieën en David. De komst van Boaz was een geweldige toegift. Maar gelukkig niet noodzakelijk om weer verder te kunnen.

Wij hebben met zijn vieren nu een prachtig leven, en David heeft zijn leven al gehad. Maar de verloren zoon en broer zal voor altijd deel uitmaken van ons gezin. We vonden het mooi om vanavond weer even stil bij Davids korte bestaan. En zoals het leven dat vereist, zullen we nu maar weer overgaan tot de orde van de dag.

Dank u wel voor uw aandacht.